

ATROF MUHITNING IFLOSLANISHI VA UNING SALBIY OQIBATLARI

¹Norqulova Zoxida Tashboyevna, ²Tirkacheva Zarina Kamol qizi, ³Axmadova Madina
Akmal qizi

¹v.b.dotsent, JizPI, ^{2,3}JizPI talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14178123>

Annotatsiya. Ushbu maqolada atrof-muhit ifloslanishining asosiy sabablari, atrof-muhitning ifloslanish darajasi, atrof tabiiy muhitni kuzatish, ifloslantiruvchi manbalarning holati va atrof-muhitga ta'siri, ifloslanishining turlari va boshqalar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: ifloslanish, kimyoviy, biologik, fizik, bo'yoqlar, konservantlar, antibiotiklar, o'sish stimulyatorlari, zaharli metallar, nitratlar, nitrozaminlar, pestitsidlar, dioksinlar, radionuklidlar.

Аннотация. В данной статье представлена информация об основных причинах загрязнения окружающей среды, уровне загрязнения окружающей среды, экологическом мониторинге, состоянии источников загрязнения и их влиянии на окружающую среду, видах загрязнения и т.д.

Ключевые слова: external pollution, biological, physical, dyes, preservatives, antibiotics, growth stimulants, toxic metals, nitrates, nitrosamines, pesticides, dioxins, radionuclides.

Abstract. This article provides information about the main causes of environmental pollution, the level of environmental pollution, environmental monitoring, the status of pollution sources and their impact on the environment, types of pollution, etc.

Keywords: pollution, chemical, biological, dyes, preservatives, antibiotic, growth stimulants, toxic metals, nitrates, nitrosamines, pesticides, dioxins, radionuclides.

Atrof muhitning ifloslanishi bu xalqaro muammo hisoblanadi. Vazirlar Mahkamasi tomonidan 3.06.2021 yildagi «Atrof muhitning ifloslanish darajasini baholash tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 343-son qaror qabul qilindi.

Qaror atrof muhitning ifloslanish darajasini baholash mexanizmlarini takomillashtirish, atrof tabiiy muhitni kuzatish, uning ifloslanish darajasini bashorat qilish, davlat ekologik nazoratini doimiy axborot bilan ta'minlash, ifloslantiruvchi manbalarning holati va atrof muhitga ta'siri monitoringini amalga oshirish maqsadida ishlab chiqilgan. Bundan tashqari 2021-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida atrof tabiiy muhit monitoringi dasturi tasdiqlandi

Atrof- muhitning ifloslanishi inson dastlabki paydo bo'lgan davrlarda ham mavjud bo'lgan bo'lib, hozirgi kunda esa aynan ularning tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash, havo, suv, tuproqning turli xil zararli moddalar va radioaktiv nurlar yordamida ifloslanishining oldini olish, atrof-muhitning ifloslanishiga qarshi kurashish eng asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Bu biz nafas olayotgan havoga ta'sir qiladi, biz iste'mol qiladigan oziq-ovqat va biz ichadigan suv, tabiiy yetishmasligini keltirib chiqaradi. Resurslar, o'simlik va hayvon turlarining yo'q bo'lib ketishi, global miqyosdagi zarar yetkazadi. Ekotizimlar va yer biokimyoviy jarayonlar bilan tahdid solmoqda. Shu ma'noda, chiqindilarni ishlab chiqarish va boshqarish katta ahamiyatga ega. Inson faoliyati juda salbiy oqibatlariga olib keladi, u asosan havo va suvni ifloslaydi. Buning natijasida atrof-muhit ifloslanishi, nazoratsiz o'rmonlarning kesilishi va ularning qishloq xo'jaligi yerlariga aylanishi, ozon qatlamining buzilishi, global isish,

sayyoramiz, iqlim o'zgarishlari, tabiiy ofatlar, turli chiqindilar to'planishi (shu jumladan radioaktiv), ma'lum bir o'simlik va havyonlar turlarining yo'qolishiga olib keladi.

Ifloslanish - bu tabiiy muhitga unga xos bo'lmagan yangi omillarning: kimyoviy (qattiq, suyuq va gazsimon moddalar), fizik (energiya - tovushlar, shovqin, radiatsiya shaklida), biologik (mikroorganizmlar) zararli miqdorda kirib kelishi. Inson salomatligiga, hayvonlarga, o'simliklar va ekotizimlarning holatiga yoki atrof-muhitdagi ushbu agentlarning tabiiy darajasining oshib ketishiga bog'liq.

Ifloslanish turlari bo'yicha quyidagilar mavjud:

- kimyoviy (og'ir metallar, pestitsidlar, ba'zi kimyoviy moddalar va elementlar, sintetik sirt faol moddalar, plastmassalar);
- fizik (issiqlik, shovqin, radioaktiv, elektromagnit);
- biologik (gen muhandisligi sohasidagi tadqiqotlar natijasida hosil bo'lgan biogen, mikrobiologik, mahsulotlar va tirik organizmlar).

Kimyoviy ifloslanish - ifloslantiruvchi moddalarning kimyoviy moddalar shaklida atrof-muhitga chiqishi.

Kimyoviy ifloslanish insonning turli xo'jalik faoliyati natijasida yuzaga keladi va ifloslanishning eng keng tarqalgan turi hisoblanadi. Sanoat korxonalari, kimyo ishlab chiqarishi, transport vositalari, qishloq xo'jaligini kimyolashtirish biosferaga kirib, uni ifloslantiradigan gaz, suyuq va qattiq chiqindilarni hosil qiladi.

Kimyoviy ifloslanishni oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish misolida ko'rib chiqamiz.

Kimyoviy moddalar bilan ifloslanish qishloq xo'jaligida xom ashyo yetishtirish, sanoat ishlab chiqarish yoki oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash paytida sodir bo'lishi mumkin. Shunday qilib, kimyoviy moddalar mahsulotlarga quyidagi yo'llar bilan kirishi mumkin:

- O'simlik xom ashyosini pestitsidlar bilan qayta ishlashda;
- Ekinlar yetishtiriladigan tuproq agressiv o'g'itlar va sanoat korxonalarining oqava suvlari bilan ifloslanganda;
- Dehqonchilikda taqiqlangan ozuqa qo'shimchalari, o'sish stimulyatorlari, dori vositalaridan yoki ruxsat etilgan qo'shimchalardan ortiqcha miqdorda foydalanganda;
- Taqiqlangan qo'shimchalar va konservantlar ishlab chiqarish bosqichida oziq-ovqat mahsulotlariga qo'shilganda yoki ruxsat etilgan qo'shimchalardan haddan tashqari miqdorlarda foydalanilganda;
- Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda taqiqlangan materiallardan (polimer, kauchuk va boshqalar), tayyorlangan asbob-uskunalar, idishlar, qadoqlash vositalaridan foydalanganda;
- Kimyoviy moddalar tashqi muhitdan kirganda - havo, suv, tuproq.

Barcha oziq-ovqat mahsulotlarini ifloslantiruvchi kimyoviy moddalarni ikkita katta guruhga bo'lish mumkin:

1. Maxsus qo'shilgan kimyoviy moddalar - ma'lum bir ta'sirni olish uchun mahsulotlarga qo'shiladi - ta'mni yaxshilash yoki saqlash muddatini oshirish (bo'yoqlar, konservantlar, antibiotiklar, o'sish stimulyatorlari va boshqalar) va boshqalar;

2. Atrof muhitdan ifloslantiruvchi moddalar - mahsulotlarga tasodifan ishlatilgan asbob-uskunalar, konteynerlar, shuningdek ifloslangan tuproq, havo va suvdan tushishi mumkin

Shubhasiz, eng katta xavfni turli zaharli metallar, nitratlar va nitrozaminlar, pestitsidlar, dioksinlar va radionuklidlar o'z ichiga olgan atrof-muhitni ifloslantiruvchi moddalar keltirib chiqaradi.

Shunday qilib, juda keng tarqalgan muammo ortiqcha nitrat tarkibini aniqlashdir. O'simlik materiallarining nitratlar bilan ifloslanishi hosildorlikni oshirish uchun azot o'z ichiga olgan o'g'itlar bilan ishlov berilgan tuproqda yetishtirish natijasida yuzaga keladi. Ishlab chiqaruvchilar nitratlarni, xususan, kolbasalarning ta'mini yaxshilash uchun ham qo'shishlari mumkin. Ko'p miqdorda nitratlar bo'lgan ovqatni iste'mol qilish zaharlanishga olib kelishi mumkin.

O'simlik materiallarini qayta ishlash uchun ishlatiladigan pestitsidlar ham o'tkir zaharlanishga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, o'ta zaharli bo'lgan og'ir metallar tuzlari va dioksinlar sog'liq uchun jiddiy xavf tug'diradi.

Dunyoda ifloslantiruvchi moddalar soni juda ko'p va yangi texnologik jarayonlarning rivojlanishi bilan ularning soni doimiy ravishda o'sib bormoqda.

Fizik ifloslanish, o'z navbatida, quyidagilarga bo'linadi: issiqlik, shovqin, radioaktiv, elektromagnit. Ushbu kichik turlarning har birining manbalari va atrof-muhit hamda inson salomatligiga ta'sirini ko'rib chiqaylik.

Radiaktiv ifloslanish- radiaktiv moddalarning atrof muhitga keng miqiyosda tarqalib ketishidir. Atrof muhitga texnogen radioaktivlikning asosiy manbalari 1960-yillardagi yadroviy quarrel sinovlari, 1986-yildagi Chernobyl avariya va 2011-yildagi Fukusima reaktoridagi avariya edi. Oziq-ovqat mahsulotlari tarkibida ham turli xil miqdordagi radioaktivlar bo'ladi. Agar miqdor oshib ketsa bu mahsulot inson salomatligi uchun salbiy tasir ko'rsatadi.

Elektromagnit ifloslanish- tabiiy elektromagnit maydonga yerning elektronmagnit maydoni kiradi.

Shovqin ifloslanishi: Yo'l harakati, qurilish ishlari va sanoat mashinalaridan keladigan ortiqcha shovqin inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shovqin ifloslanishi, stress, uyqu buzilishlari va eshitish muammolariga olib kelishi mumkin.

Biologik ifloslanish- atrof muhitga turli organik moddalar, antibiotiklar, bakteriyalar, viruslar va boshqa mikroorganizmlarni tushishidan yuzaga keladi. Ular chiqindilar tashlangan, chirindi ko'p joylarda bo'lib boshqa tirik jonzorlarda turli kasalliklar kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Oziq-ovqat mahsulotlariga ham bu ifloslanishlar salbiy ta'sir etmasdan qolmaydi.

Xulosa qilib aytganda, atrof-muhitni ifloslantirishning oldini olish eng muhim dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Agar inson tabiatdan foydalanish jarayonida, uning qonun va qonuniyatlarini to'la hisobga olib, boyliklaridan oqilona foydalanishga harakat qilsa, tabiatga yetkazilayotgan zararni kamaytirish mumkin. Ishlab chiqarishda xavfli kimyoviy moddalardan kamroq foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu tadbirlar atrof-muhitni yaxshilash va inson salomatligiga ijobiy hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining 3.06.2021 yildagi «Atrof muhitning ifloslanish
2. darajasini baholash tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 343-sonli qarori.
3. Орлов Д.С. И др. Экология и охрана биосферы при химическом загрязнении. - М.: Высшая
4. школа, 2002.

5. Бойчук Ю.Д. И др. Экология и охрана окружающей среды. - 4-ое изд. испр. и доп. - Сумы:
6. ВТД «Университетська книга», - 2007.
7. <https://lex.uz/docs>